

1. časť

ČO, KTO, KEDY, AKO,...

ČO?

PODVOJNÉ DIELO: Ak chceme uvažovať o Skutkoch apoštolov, musíme brať do úvahy aj Evanjelium podľa Lukáša, nakoľko obe diela sú zjavne a nepochybne dielom jediného a toho istého autora.

Niekedy sa predpokladá, že Lk a Sk sú prvé dva diely nedokončenej trilógie...

KTO?

- Text je dielom **vzdelaného človeka s dobrou gréčtinou a s väčšou slovnou zásobou** ako ostatné tri evanjelia dohromady. **Evanjelium vzniklo skôr než kniha Skutkov**, ktorá sa naň odvoláva.
- **Stará tradícia pripisuje spis lekárovi Lukášovi**, i keď v evanjeliu nie je menovaný.
 - Najstarším písomným dokladom je **Muratoriho fragment** (približne v roku 200),
 - Lukášovi je aj **Origenes, Tertullianus** a **d'alšie** z tej doby.
 - Lukáš sprevádzal apoštola Pavla na jeho cestách, mohol hovoriť s očitými svedkami a nazerať do písomných záznamov. Na základe toho kresťanská tradícia usudzovala, že evanjelium vzniklo pravdepodobne v Caesareii niekedy v dobe tamojšieho Pavlovho väznenia (asi v rokoch 56 - 58).
 - **Najstaršie zachované rukopisy** Evanjelia (papyrus P75, sinajský a vatikánsky kódex) však majú len **nadpis „podľa Lukáša“**.¹

¹ Carson, Moo, Úvod do Nového zákona

KEDY?

- **TRADIČNE** sa datujú do rokov 80 – 95 po Kr., pretože:
 - boli napísané až po Lukášovom Evanjeliu,
 - o ktorom sa súdi, že nemohlo byť napísané pred rokom 70 po Kr. – len preto, že obsahuje „proroctvo“ o zničení Jeruzalema, ktoré by tam vraj nemohlo byť, keby Lukáš už o zničení Jeruzalema nevedel a teda to nepísal *po týchto udalostiach...*
- **ALE!**
 - Prečo by Ježiš nemohol vysloviť proroctvo, že?
 - Claude Tresmontant po dôkladnej jazykovej analýze Lukášvho Evanjelia dospel k zaujímavým názorom:
 - „Lukášovu evangelium není **nic známo o zničení Jeruzaléma a Chrámu.**“²
 - „Lukášovu evangelium není **nic známo o strašlivém pronásledování křesťanů za Nerona a jeho nástupců v celé římské říši.**“
 - „Lukášovu evangelium není **nic známo o smrti Jakuba bratra Páně, prvního jeruzalémského episkopa (hebrejský kořen pakad) popraveného v roce 62 na příkaz Anana**“
 - „Metoda překladu hebrejských záznamů, které tvoří podklad, je v Lukášově evangelium taková, že hebrejský podklad jím prosvítá ještě zřetelněji a hmatatelněji než u Matouše a Marka. Můžeme si proto položit otázku, zda nebyl překlad určen především křesťanskému společenství či společenstvím, která tvořili především a zásadně bratři a sestry pocházející ze synagóg“
 - „Rozmezí pravděpodobného vzniku Lukášova evangelia se podle mne nachází **mezi čtyřicátými a padesátými léty.** Je to období prvních Pavlových misijních cest, kdy Pavel započal svou první výpravu. To bylo nepochybně na jaře roku 44.“³
- V TOM PRÍPADE by aj Skutky boli, samozrejme, mladšie...
 - Čo by logicky vysvetlilo aj to, prečo končia prvým Pavlovým väzením v Ríme (asi v rokoch 62-64 po Kr.) a nepokračujú v príbehu ďalej...

² Kdyby bylo napsáno až po dobytí a zničení Jeruzaléma, využil by jeho autor (nebo autoři) historických poznatků a v jeho textu bychom se setkali s detaily nebo upřesněními známými díky Josephu Flaviovi, jenž psal po dobytí a zboření Jeruzaléma, a jenž se tím ani nijak netajil. (porov. C. Tresmontant, Hebrejský Kristus)

³ „To, že Lukáš nepoužívá Pavlovy listy a ani se nezmiňuje, že by Pavel nějaké psal, mluví spíše pro dřívější než pro pozdější datum.“ (Sacra pagina – Lukasovo evangelium)

AKO?

(Ak nie je uvedené inak, sú nasledovné CZ citáty z knihy *Sacra pagina – Lukášovo Evanjelium*)

- Lukášovo evanjelium je prvni díl dvoudílného spisu. V novozákonním kánonu je od Skutků apoštolů odděleno Janovým evangeliem. Ačkoli staré rukopisy tuto dvojici nepřirážují k sobě, takřka všichni soudobí biblisté se domnívají, že **Lukášovo evanjelium a Skutki apoštolů byly koncipovány a vytvořeny jako jediné literární dílo**, které nazývají souborně Lukáš-Skutki (Lk-Sk).
- Pro vytvoření celkové podoby svého vyprávění používá Lukáš **dvou strukturálních komponentů: geografie a literárního proroctví**.
 - **GEOGRAFIA**: Lukáš využívá geografie k výstavbě příběhu a k podpoře svých literárních a teologických cílů. Ústředním místem jeho příběhu je město Jeruzalém a události, které se tam odehrávají.
 - **V evangeliu vyprávění postupuje směrem do Jeruzaléma.**
 - **Ve Skutcích se geografický pohyb děje směrem od Jeruzaléma.** Ježíšova slova v 1,8 „...budeteými svědky v Jeruzalémě, v celém Judsku a Samařsku, ano až na konec země“, se pak ve vlastním vyprávění uskutečňují. Působení v Jeruzalémě (Sk 1-7) pokračuje evangelizací Judska a Samařská (8-12), přesouvá se do Malé Asie a Evropy a končí v Římě (13-18). **Každý pohyb dál však zároveň vede zpátky do Jeruzaléma** (viz Sk 12,25; 15,2; 18,22; 19,21; 20,16; 21,13; 25,1).
 - **Z prostorového hlediska je tedy Jeruzalém ústředním bodem Lukášova vyprávění.** Dvanáct prostředních kapitol jeho dvoudílného spisu líčí události právě na tomto místě. **Proč si Lukáš zvolil za střed Jeruzalém?** Město a jeho chrám (který s ním Lukáš fakticky ztotožňuje) jistě měly **historický význam** jak pro Židy, tak pro rodící se křesťanství. Ale jde o víc než jen o historickou připomínku. Pro Lukáše představuje město a chrám **symbol lidu Izraele. Ježíšova smrt a počátek církve v Jeruzalémě jsou paradigmatickým vyjádřením přijetí či odmítnutí Božího navštívení** ze strany židovského národa. Zkrátka, Jeruzalém je osou Lukášova příběhu o Proroku a lidu.
 - **PROROCTVO**:
 - **V raně křesťanské apologetice byl standardním prvkem důkaz na základě proroctví.** Argumentovalo se, že pasáže z Tóry došly „naplnění“ v událostech Ježíšova života, smrti a zmrtvýchvstání.
 - **Lukáš rozvádí a zpřesňuje koncepci naplnění proroctví.** Ukazuje, že
 - Písmo se **naplňuje nejen v událostech Ježíšova působení,**

- **ale i ve fázích života a poslání církve.**
- Často používá o různých situacích výraz „*muselo (dei)*“, jímž chce říci, že **událost je podmíněna proroctvím**: to platí o utrpení a následném oslavení Mesiáše (Lk 9,22; 17,25; 24,7; Sk 3,21; 17,3), Jidášově odpadnutí a volbě Matěje (Sk 1,16-22), Pavlově utrpení (Sk 9,16) a utrpení všech křesťanů (Sk 14,22). Také důkaz na základě proroctví Lukáš dále rozvádí a tříbí jakožto svůj nejdůležitější literární prostředek.
- **LITERÁRNE PROROCTVO** – Lukáš se snaží ukázat, jak se:
 - předpovědi Ježíšova utrpení (Lk 9,21.44; 18,32-33) skutečně naplnily (24,6-8.44).
 - Podobně se doslova naplňuje Ježíšova předpověď o utrpení jeho následovníků (Lk 21,12-15) v příběhu Skutků apoštolů (4,3-5.14; 5,17-42).
 - Podle jeho návodu, jak se chovat k nevěřícím městům (Lk 9,5; 10,11), postupují misionáři ve Skutcích apoštolů (13,51).
 - Ježíš říká, že dvanáct apoštolů má být soudci Izraele (Lk 22,30), a oni se jimi ve Skutcích apoštolů (5,1-11) skutečně stávají.
 - Prorok Agabos předpovídá Pavlovi utrpení (Sk 21,10-14), které se vkrátce uskuteční (21,30-35).
- **PROGRAMOVÉ PROROCTVO** – Lukáš zařazuje taková proroctví v kritických bodech svého vyprávění, **aby čtenáři interpretoval příběh, který bude následovat**. Čtenář má pochopit vývoj zápletky jako naplnění proroctví.
 - **Nejvýraznějším příkladem** je Ježíšův výrok ve Sk 1,8, v němž líčí základní linii pro děj Skutků apoštolů. P
 - odobně na konci Skutků apoštolů (28,28) Pavel říká: „*Pohanům je poslána tato Boží spása. Ti jí sluch poskytnou*“ - a toto proroctví se už zřejmě naplnilo mezi Lukášovými čtenáři...
- **PROROCTVO REČI A PRÍBEHU** – Lukáš sestavuje i řeč a příběh do prorockého vzorce. Klade řeči tak, že **následný příběh uskutečňuje jejich pointu**, mnohdy se značnou ironií.
 - Tak **Ježíš prohlašuje**, že prorok není vítaný ve svém domově, a hned nato jej - proroka - jeho rodáci zavrhnou (Lk 4,16-30).
 - Podobně **Štěpán**, popisovaný jako prorok plný Ducha svatého, obviňuje židovské vůdce, že zavrhovali proroky a odporovali Duchu svatému. Jejich odpovědí je, že ho zabijí (Sk 7,51-60)!

- Lukáš využívá tohoto vzorce s velkou pravidelností: dosahuje jím, že řeč a příběh se vzájemně vykládají.
- **PROROCKÁ ŠTRUKTÚRA DIELA:**
 - APOŠTOLI AKO PROROCI
 - Skutky apoštolů lze právem nazvat „Knihou Ducha svatého“.
 - Ale Lukášovi **nejdůležitější hrdinové jsou popsáni jako velmi mimořádní „muži Ducha“**, ... Postavy Skutků, které zásadním způsobem vedou zápletku (Petr, Jan, Filip, Štěpán, Barnabáš a Pavel), proroky *nenazývá*. ... Přesto Lukáš své hlavní hrdiny popisuje stereotypním jazykem, který je jasně řadí mezi proroky:
 - Každý z těchto hrdinů je označen jako „plný Ducha svatého“
 - Každý je „smělým“ hlasatelem
 - Každý hlásá „radostnou zvěst“
 - Každý z nich je „svědkem“
 - Každý koná „divy a znamení“
 - Každý káže a koná tyto zázraky „mezi lidem“
 - Všechny tyto charakteristiky dohromady neomylně ukazují na jediný obraz biblické tradice, na **obraz proroka**.
 - JEŽIŠ – NOVÝ MOJŽIŠ
 - Když Lukáš líčí zázračnou činnost apoštolů, nenechává nikoho na pochybách, že **síla, která působí v jejich prorockém svědectví, je Duch Ježíše** (Sk 2,33; 3,13; 4,10; 13,30-33). Jako Eliáš dal dvojí díl Ducha Elizeovi, podobně máme pochopit i zjevné udělení **Ježíšova** prorockého Ducha **apoštolům**. Specifický jazyk obrazu je mojžíšský, ale tenkrát se ovšem i portrét **Eliáše** a **Elizea** zakládal na modelu **Mojžíše** a **Jozua**.
 - **Ve Štěpánově řeči Mojžíšův příběh sestává ze dvou scén s mezhrou.**
 - **Je poslán poprvé** a odmítnut.
 - Je vybaven mocí. **Je poslán podruhé** a zase odmítnut.
 - **Mojžíš je tedy poslán dvakrát, poprvé ve slabosti, podruhé v síle.** Dvakrát se lidu nabízí spása. První nabídka je z nevědomosti odmítnuta a přichází nová možnost. **Když je navzdory úžasné průkaznosti divů a znamení odvržena i ta, Bůh odvrhuje lid.**
 - Mojžíšský vzor také **zakládá typologii a nástupnictví duchovní authority**, která slouží Lukášovým cílům. Ježíš je prorok jako Mojžíš. Ale Ježíš nebyl „dán“ pouze ve smyslu „vyvolení“. Byl „vyzvednut“ jako Pán ve vzkříšení (Žl 110 [LXX: 109], 1; Sk 2,34-36). Mojžíš

„přijal slova života a oznámil je" lidu (7,38), zatímco Ježíš přijímá od Boha Ducha svatého a vylévá jej na své následovníky (2,33).

- A v prohlášení těchto svědků je spásná **zvěst o Ježíšovi, plná prorocké síly**, a nese s sebou **stejně mocné varování**: ten, kdo neslyší hlas „onoho proroka", bude „z lidu vyhlazen" (3,23).
- „MOJŽÍŠOVSKÝ VZOREC“:
 - **EXODUS – EVANJELIUM**: Evangelium je příběh o tom, jak Bůh nejprve poslal proroka Ježíše, aby „navštívil" lid k jeho „spáse" (viz Lk 1,68; 7,16; 19,44), o tom, jak lid zprvu tuto spásu z nevědomosti odmítl, a o tom, jak byl Ježíš vzkříšen z mrtvých.
 - **JOZUE – SKUTKY**: Skutky apoštolů vypravují o ustavení Ježíšovy moci, která se projevila sesláním Ducha svatého, o vyslání jeho svědků naplněných tímto Duchem a o druhé nabídce spásy Izraeli „v jeho jménu" (Sk 4,12; 5,41). Tentokrát je odplatou za odmítnutí oddělení od lidu, který si Bůh tvoří.
 - **JERUZALEM AKO STŘED**: Tento vzorec vysvětluje, proč Lukášova geografická výstavba klade Jeruzalém jako střed dění. V Jeruzalémě se odehrálo první odmítnutí, zmocnění, druhá nabídka, i přijetí či odmítnutí lidem. Geografická struktura je ve službách příběhu o prorokovi a lidu.
- **OSTATNÉ CHARAKTERISTIKY**:
 - **SVET JE DOBRÝ**:
 - Lukášovo dílo vidí svět pozitivně, nejen jako **Boží stvoření**, ale jako **arénu dějin a lidské aktivity**. Je patrně ze všech novozákonních spisů nejméně apokalyptické, a také nejméně sektářské. Lukáš je relativně **bez starosti o konec časů**, ba dokonce jeho historické vyprávění přiznává času určitou hodnotu. Lukáš také vesměs uznává ty, kdo jsou mimo křesťanské hnutí. **Mimostojící** - nepočítáme-li židovské oponenty, kteří ovšem „nestojí mimo" v pravém slova smyslu - většinou **pokládá za rozumné a otevřené lidi**, což je v apologetické literatuře velký kompliment.
 - **Římská říše** není představována jako nástroj satanův, ale jako **základ bezpečí a šíření evangelia**. Pohany je možno obrátit a mnozí už „se bojí Boha". Dokonce i neobrácení jeví pochopení a přízeň (viz Sk 28,2-10). Dojem, že mimostojící jsou osvíceni, odpovídá **obrazu Ježíše a jeho nástupců jako ukázněných, statečných, spravedlivých, rozumných mužů, kteří ctí zákon a jsou daleko od jakéhokoli fanatismu**.
 - Lukášovo dílo také **stvrzuje hodnotu lidské kultury** už tím, že tak krásně utváří tento příběh. Úhledně a tvořivě využívá forem

helénistické literatury. Tak naznačuje kompatibilitu křesťanství a kultury. Lidské symboly jsou adekvátními nástroji radostné zvěsti o Bohu.

○ **ALE „VELKÝ ZVRAT“**

- Mít kladný vztah ke světu ještě neznamena schvalovat každé lidské jednání a všechny struktury. ... Tu nacházíme smysl Lukášovy dikce o „bohatých“ a „chudých“ (1,53; 4,18; 6,20-24; 7,22; 14,13.21; 16,19-31).

- **Bohatými** nazývá ty, kdo už mají svou útěchu ve společnosti a nepotřebují Boží útěchu: proto odmítají Proroka.
- **Chudými** nazývá všechny ty, kdo byli odvrženi podle lidských měřítek, ale pro Boha jsou přijatelní: ti zase Proroka přijímají.

○ **SPÁSA:**

- Bůh převrací lidské hodnoty **ne proto, aby zničil zlé, ale aby zachránil ztracené**. Boží „navštívení“ je k jejich spáse (srov. Sk 7,25). Lukáš víc než kterékoli jiné evangelium zdůrazňuje spásný aspekt radostné zvěsti. ... Prorok (= **Ježíš**) není jen Filozof a Král, je také Spasitel (2,11), který **přináší záchranu** (1,69; 19,9) a koná spásné činy (7,50; 8,48.50). Přišel „zachránit, co zahynulo“ (19,10).
- Co se v evangeliích píše o Ježíši, to se knize Skutků **týká apoštolů**.

○ **BOŽIE SLOVO:**

- Téma Božího slova se jistě úzce vztahuje k prorokovi a k lidu. **Bůh oslovuje lid skrze prorocké slovo**.
- Lukáš **zdůrazňuje moc tohoto Božího slova** ve Skutcích apoštolů, když ukazuje, jak pochází od Ducha svatého a je doprovázeno znameními a divy.

○ **OBRÁTENIE:**

- **Ježíšovu působení předchází Boží slovo, jež hlásal prorok Jan**, když vyzýval lidi k pokání (obrácení; Lk 3,7-14).
- **Skutky začínají Petrovým kázáním**, kde také vyzývá k pokání (Sk 2,37-40).
- **Kdo vstupují mezi lid, který si Bůh tvoří okolo proroka, musejí se „obrátit“** (Lk 5,32; 10,13; 11,32; 13,3-5; 15,7-10; 24,47; Sk 3,19; 5,31; 8,22; 11,18; 17,30; 20,21; 26,20).
- **Nejpůsobivějším příkladem je „obrácení“ Pavlovo z pronásledovatele na apoštola**. Jeho konverze čili povolání má takový význam, že je o ní řeč třikrát (Sk 9,19; 22,6-11; 26,12-18).

○ **ODPOVEĎ VIERY:**

- **Obnovený Boží lid odpovídá** na výzvu plynoucí z jeho navštívení „plody hodnými obrácení“ (Lk 3,8; Sk 26,20). Prvním z nich je **víra**.
- Za svoji věrohodnost **žádá Bůh věrnost**.
- V Lk-Sk „víra“ v sobě **spojuje**
 - **slyšení slova**
 - a trpělivou **vytrvalost**. Není to jen okamžité rozhodnutí, ale odevzdání srdce, které může růst a zrát (Lk 8,15; 17,5-6).
- **Obrácení vyžaduje, aby lid změnil své společenské chování a napodoboval Boha.** (Například:)
 - Protože Bůh přijímá všechny lidi, i od křesťanů se očekává, že budou pohostinní. Otevření domu a srdce cizinci se výslovně spojuje s tématem přijetí či odmítnutí proroka (Lk 9,3-5; 10,2-16). Lukáš podává konkrétní příklady správného postoje pohostinnosti (Lk 10,38-42; Sk 16,11-15). Jako Mesiáš ukázal, že kdo je největší, má druhým sloužit (Lk 22,27), tak i v mesiášském společenství má vůdcovství být službou (22,24-26), jež se projevuje praktickou pomocí druhým (9,16; 12,41-48; Sk 4,32-34; 6,1-4).

TAKŽE V SKRATKE:

- Všetkým **CHUDOBNÝM** (= nespokojným a náročným ☺)
- Boh ponúka **SPÁSU**
- **OHLASOVANÚ**
- **PROROKOM**, filozofom a kráľom **JEŽIŠOM**
- ktorá vyžaduje **OBRÁTENIE** (zmenu myslenia, postojov,...)
- a **VIERU** v zmysle **VERNOSTI** a oddanosti Ježišovi a životu, ku ktorému pozýva...
- a v ktorej ohlasovaní pokračujú **APOŠTOLI**

JASNE NOVÁ BIBLIA!

- Matúš pôsobí dojmom, akoby skôr mechanicky pospájal príbeh Ježiša Krista – a podobne možno Marek.
- Ale **LUKÁŠ** a **JÁN** pôsobia dojmom ľudí, ktorí píšú svoje diela s **jasným vedomím, že práve píšú prvé stránky NOVEJ BIBLIE**, nové knihy Novej Zmluvy – a v tomto smere aj oni konajú dielo Mojžišovo...